

AZ ÖRÖKÖSÖDÉS ÉS AZ ADOPCIÓ KÉPEINEK HASZNÁLATA A PÁLI LEVELEKBEN

SEBŐK JÁNOS¹

Absztrakt

Tanulmányomban két – minden történelmi korszakban létező és meghatározó – jogi folyamatot, nevezetesen az adopción és az örökösödést vizsgáltam meg Pál apostolnak a galatákhöz, illetve a rómaiakhoz írott levelében. Kiemelten foglalkoztam a két szakaszban előforduló görög és latin jogi kifejezések etimológiájával, melynek érdekében a görög nyelvű Szentírás mellett különböző klasszikus szerzők szövegeit is felhasználtam. Jogi tankönyvek segítségével szemléltettem az örökbefogadás és az örökösödés Pál leveleiben előforduló fajtáit. Kiemeltem a két szakasz szóhasználatára közti hasonlóságokat és különbségeket, és mindeközben igyekeztem rámutatni arra, hogy mi volt az apostol célja egy-egy jogi elem alkalmazásával.

Kulcsszavak: Pál apostol, adopció, örökösödés, római jog, filológia

1. Bevezetés

Első hallásra meglepőnek tűnhet, de tény, hogy számos jogi kifejezés fordul elő a bibliai szövegekben. Az Újszövetségen belül különösen Pálra jellemző ezek használata. Az apostol születésétől fogva római állampolgár volt (ApCsel 22,25–28), ami azt jelenti, hogy már a szülei is rendelkeztek római polgárjoggal. Pál tisztában volt a római jog szabályaival, és élt is annak lehetőségeivel, elég csak arra gondolnunk, amikor elégtételt követelt azért, mert ítélet nélkül megvesszőzték (ApCsel 16,37), vagy amikor a császárhoz fellebbezett (ApCsel 25,11).

A Galata levél mélyebb tanulmányozása közben döbentett meg, hogy az apostol milyen gyakran, illetve milyen szakszerűen használt jogi partikulákat leveleiben. Ekkor született meg bennem az a gondolat, hogy behatóbban is foglalkozzak a témával. Fontosnak tartom leszögezni, hogy mivel nem vagyok jogász, így elsősorban nyelvészi, másodsorban teológusi szemszögből vizsgálom meg a kérdést.

Jelen írásban a Gal 4,1–7² és a Róm 8, 14–17³ alapján két, Pál apostol által használt jogi képpel foglalkozok röviden: az örökösödéssel és az örökbefogadással. Bár több páli levélben is előfordul mind az örökösödés,

¹ Sebők János (sebjan112@gmail.com) a SJE-RTK ötödéves hallgatója, fő kutatási területe: római jogi elemek a páli levelekben, Augustinus és ellenfelei.

² „Mondom pedig, hogy a meddig az örökös kiskorú, semmiben sem különbözik a szolgától, jóllehet ura mindenek; Hanem gyámok és gondviselők alatt van az atyjától rendelt ideig. Azonképen mi is, mikor kiskorúak valánk, a világ elemei alá voltunk vettelve szolgaként: Mikor pedig eljött az időnek teljessége, kibocsátotta Isten az ő Fiát, a ki asszonytól lett, a ki törvény alatt lett, hogy a törvény alatt levőket megváltsa, hogy elnyerjük a fiúságot. Mint-hogy pedig fiak vagytok, kibocsátotta az Isten az ő Fiának Lelkét a ti szíveitekbe, ki ezt kiáltja: Abba, Atya! Azért nem vagy többé szolga, hanem fiú; ha pedig fiú, Istennek örököse is Krisztus által.” A bibliai idézeteknél a Károli-fordítást használom.

³ „Mert a kiket Isten Lelke vezérel, azok Istennek fiai. Mert nem kaptatok szolgaság lelkét ismét a félelemre, hanem a fiúságnak Lelkét kaptátok, a ki által kiáltjuk: Abbá, Atyám! Ez a Lélek bizonyosságot tesz a mi lelkünkkel együtt, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekek, örökösök is; örökösei Istennek, örököstársai pedig Krisztusnak; ha ugyan vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt is dicsőüljünk meg.”

mind az örökbefogadás motívuma, ebben a két levélben jelenik meg egy rövid szakaszon belül egyszerre a κληρονομία és a υιοθεσία fogalom is. Minden bizonnyal a Galatákhoz írott levél keltezése a korábbi, így mindkét témát ezen íráson keresztül vizsgálom meg először, majd pedig a Római levél jelzett szakaszát veszem „gőrcső” alá, rámutatva a közöttük levő hasonlóságokra, illetve eltérésekre.

2. Az örökösödés és az örökbefogadás Pál apostol galatákhoz írott levelében

2.1 „Ameddig az örökös kiskorú”

Pál apostol a galatákhoz írt levelében először az öröklést említi, és csak pár verssel később ír az *adoptióról*. Ez talán furcsának tűnhet, de szem előtt kell tartanunk, hogy Pál a jogi elemekkel csupán hangsúlyozni próbálja az evangéliumi üzenetet, ezért nem ragaszkodik mereven a formulákhoz. Jó példa erre, amikor az öröklésről ír: erre az apa halála után kerül sor, azonban értelemszerűen Isten nem halt meg. Tehát miközben jogi elemeket keresünk a páli levelekben, nem függhetünk gőrcsően az analógiáktól. Az apostol az örökös (κληρονόμος) képét hozza elénk. Pál azt írja, hogy a kiskorú örökös semmiben sem különbözik a szolgától. Ez az állítás egy picit eltúlzott, vagy ahogyan H. D. Betz írja, „cum grano salis” van fűszerezve. Valójában egy bizonyos aspektusban érvényes ez a kijelentés, mégpedig, hogy sem a kisgyermeknek, sem a rabszolganak nincs önrendelkezési joga.⁴ Azért emeli ki Pál ezt a szempontot, hogy jobban érzékeltesse, hogy a még nem keresztyén ember nem szabad.⁵

A görög, ill. latin szöveg (νήπιος/parvulus) még pontosabban jelzi, hogy egy kisgyermekről van szó, aki ugyan már képes beszélni, de még messze van az önálló élettől, ezért gondozókra és gyámokra van szüksége. Két különböző kifejezést használ itt Pál. Ezek közül az első tökéletesen illik a római jogrendbe. Az *ἐπίτροπος*/tutor névvel illették a 7–14 éves korú gyermekek (impubes infantia maiores) gondozóit. Erre a kategóriára a korlátozott cselekvőképesség jellemző. Már ilyen korban is köthettek ügyleteket, melyekből egyoldalúlag jogot szereztek, ilyen például az ajándék elfogadásának joga. Olyan esetekben viszont, amelyekben a jogok mellett kötelezettségek is hárultak rájuk, gyámjuk hozzájárulására is szükség volt.⁶ Pál ezzel a kifejezéssel szemléletesen ábrázolja a Krisztus „előtti” ember függő és önállótlan állapotát.

Bármennyire is jól kapcsolódik az *ἐπίτροπος* kifejezés a jogi sémákhoz, ahogy az lenni szokott, a jelen esetben is árnyaltabb a kép. A *τρέφω* alapige táplál, gondoz jelentéssel bír, ebből kiindulva az *ἐπίτροπος* főnévre kifejezetten illik a gyám megnevezés. A gond akkor adódik, ha szemügyre vesszük a szó újszövetségi előfordulásait.⁷ Mindössze két alkalommal találkozhatunk a kifejezéssel az Újszövetségben, a Galata levélen kívül. Ezekben a versekben ez a szó egyáltalán nem egy kiskorút felügyelő gyámra utal, hanem vezető emberre, akinek főképp gazdasági feladatai vannak. Ha kitekintünk a klasszikus görög irodalomra, hasonló megállapításra juthatunk. Néhányszor azonban a Pál által használt értelemben is megtalálható az *ἐπίτροπος*. Ezek közül kiemelném, ahogy Thükididész használja ezt a szót A peleponneszosi háború című művében. Itt – akárcsak a Galatákhoz írt levél elején – teljesen egyértelmű, hogy gyermek melletti gyámról van szó, hiszen mindkét esetben konkrétan utal a kiskorúságra (*νέον ἔτι*, ill. *ἔτι παιδὸς ὄντος*).⁸

4 Betz 1989, 203.

5 „Mielőtt azonban elérkezett ez a hit, a Törvény őrzött bennünket, és egészen addig raboskodtunk, amíg Isten meg nem ismertette velünk az eljövendő hitet.” (Gal 3,23)

6 Földi-Hamza 2008, 226–228.

7 „Vele volt a tizenkettő és néhány asszony, akiket gonosz lelkektől szabadított meg, és betegségekből gyógyított meg: Mária, akit Magdalainak neveztek, akiből hét ördög ment ki, Johanna, Kuzának, Heródes egyik főemberének felesége, és Zsuzsánna, de sok más asszony is, akik szolgáltak neki vagyonukból.” (Lk 8, 2–3)

„Miután pedig beesteledett, ezt mondta a szőlő gazdája a munkások vezetőjének: Hívd ide a munkásokat, és fizesd ki a bérüket, az utolsók kezdve az elsőig.” (Mt 20,8)

8 „A lakédaimóniaknak – sem Pauszaniász ellenségeinek, sem az államnak – nem volt semmi határozott bizonyíté-

A másik szó még problémásabb. A magyar „gyám” fordítás ebben az esetben inkább a jogra való következtetés, mintsem a bibliai szöveg fordítása. A jog szerint ugyanis 14 éves kor után curator veszi át a tutor szerepét. Pál azonban más kifejezést alkalmaz. Az οίκονόμος/actor jelentése vagyongazd, intéző, de valójában nem is szükséges lefordítanunk, hiszen manapság nagyon divatos az ökonómus megnevezés is. Érdekes közelebről is megvizsgáljunk a szó újszövetségi előfordulásait. Pál az idézett szakaszon kívül három alkalommal folyamodik ehhez a kifejezéshez, ráadásul eltérő szituációkban alkalmazza. Rajta kívül csak Lukács és Péter apostol ír οίκονόμος-ról. A Róm 16,23-ban Pál, mint egy konkrét személy, Erasztusz, tisztségeként, a Tit 1,7-ben pedig a püspökökre vonatkozóan használja a szót. A legérdekesebb talán az 1Kor 4,1-ben való előfordulása, ahol a következőket írja: „Úgy tekintsen minket minden ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait” (οίκονόμους μυστηρίων Θεοῦ). Mit akar ezzel a szóhasználattal üzeni Pál? Annyi bizonyos, hogy az οίκονόμος feladata vagyonnal, értékes dolgokkal van összefüggésben. Talán ezzel akar rámutatni arra, hogy az ígért örökségünk, vagy éppen Isten titkai, nagy értéket rejtjenek magukban.

Mielőtt lezárnánk a gyámság eredetének és feladatának boncolgatását, vessünk egy pillantást Platón munkájára, melyben részletesen leírja, hogy mikor és kit lehet gyámnak nevezni. „Akinak pedig gyermekei még kiskorúak és gyámokra van szükségük, ha az illető úgy hal meg, hogy végrendelezik, és gyámokat jelöl ki gyermekei számára, akik e tisztet készséggel elfogadják, annyi és olyan gyámot jelölhet ki, ahányat csak akar, és a gyámok kiválasztása a végrendelet rendelkezése szerint lesz érvényes; ha azonban vagy egyáltalán nem végrendelezett, vagy a gyámok kijelölése hiányzik a végrendeletből, akkor azok jogosultak a gyámi tisztre, akik az apai és anyai részről a legközelebbi rokonok, mégpedig kettő apai, kettő anyai részről, egy pedig az elhunyt barátai közül, s ezeket szükség esetén a törvények őrei válasszák ki az árvák számára.”⁹ Szembetűnő, hogy mind ebben az idézetben, mind az egész műben sokszor használja a filozófus a gyám szót, de egyszer sem, mint οίκονόμος-t.

Pál, miután ismertette a jogi helyzetet, „lefordítja” az eddigieket. Amiképpen a kiskorú gyermek a gyámok fennhatósága alatt van, úgy Krisztus előtt a „világ elemei” (στοιχεῖα τοῦ κόσμου) és a Törvény uralkodtak. Egyes vélemények szerint az „elemek” kifejezés alatt azt a négy „alkotóelemet” (föld, víz, tűz, levegő) kell érteni, amelyekből az ókori felfogás szerint a világ létrejött. A Tóra és a „világ elemeinek” összekapcsolása pedig arra utalhat, hogy az apostolnak egy zsidó gnosztikus tévtanítással kellett szembenézni a galáciai gyülekezetben.¹⁰ Mások, mint például H. D. Betz, vagy hazai oldalról Varga Zsigmond J. mellett érvelnek, hogy ezek az elemek nem csupán „materiális szubsztanciák”, hanem démonikus vagy angyali lények, melyeket sokszor kultikus tisztelet övezett.¹¹ Bármelyik magyarázatot fogadjuk is el, látnunk kell, hogy Pál gyakorlatilag párhuzamot von a „Törvény alatti” és az „elemek alatti” létezés, szolgáltság között.¹² Meglátásom szerint ennek kettős jelentősége van. Egyrészt Pál egyformán megszólítja a zsidókat és a pogányokat, másrészt megmutatja, hogy egyik oldal útja sem vezet üdvösségre.

Pál a következő versben azt is leírja, meddig tart a kiskorúság: „az apa által megszabott ideig” (ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός). A magyarázók többsége szerint az apostol itt a hellenisztikus jogra hivatkozik, ugyanis a római jogban nem az apa jelölte ki ezt az időpontot, hanem meghatározott ideje volt (ad vicesimum

ka, amely alapot nyújtott volna arra, hogy felelősségre vonják ezt a királyi családból származó s ekkoriban igen fontos tisztséget betöltő férfit, mert hiszen ő volt a még kiskorú királynak, Leónidasz fiának, Pleisztarkhosznak a nagybátyja s ennek folytán a gyámja.” A peleponnészoszi háború. I. 132.

„A molosszoszokat és az atintanesz népet a kiskorú Tharüpsz király gyámja, Szabülinthosz, a parauaiói népet pedig királyuk, Oroidosz vezette.” A peleponnészoszi háború. II. 80.

9 Platón: Törvények 924b.

10 Radl 1994, 90.

11 Betz 1989, 204.

12 Varga 1998, 71.

quintum annum completum).¹³ Valószínűleg azért választotta ezt a megoldást Pál, hogy még jobban érzékeltesse a párhuzamot a 4. verssel, amelyben az olvasható, hogy mikor eljön az idők teljessége, Isten elküldi a Fiút. Amint a földi apa kijelöli az idejét annak, hogy fia nagykorúvá váljon, így cselekszik a mennyei Atya is, amikor eljön az ideje.

2.2 „Hogy a törvény alatt levőket megváltsa, hogy Isten fiaivá legyünk”

Az apostol üzenetének illusztrálása céljából az örökbefogadást hozza fel példaként, ami közkedvelt beszéd-téma volt a korabeli Római Birodalom területén. Annál is inkább, mert a császárság kezdetén, a Iulius-Claudius dinasztia idején szinte kivétel nélkül adoptio útján került sor az uralom továbbvitelére. Iulius Caesar adoptálta Octavianust, aki már Augustusként hasonlóképpen járt el Tiberiussal, majd pedig Tiberius fogadta örökbe Caligulát. Itt megtörik a sor, mivel Claudius Caligula nagybátyja volt. Ezután azonban Claudius ismét visszatért az elődök útjára, ráadásul elég botrányos körülmények közepette. 50-ben – tehát Pál apostol munkásságának közepette – fogadta örökbe Nerót, annak ellenére, hogy Britannicus lévén saját fia is volt. Tovább borzolta a kedélyeket, hogy Nero eljegyezte Claudius lányát, Octaviát, aki az adoptiónak köszönhetően jogilag a testvére volt, ezért még a vérfertőzést tiltó ősi törvényt is hatálytalanították.¹⁴ Mindezek a dolgok közszájon forogtak, így ezeket a jogi kifejezéseket még az egyszerűbb emberek is könnyen értelmezheték.

Ebben a részben Pál nagyon precízen használja az örökbefogadás jogi formáit annak bemutatására, hogy miképpen lehetünk Isten gyermekei. A kiemelt versben Pál nem a megszokott *υιός* szót használja, mint a következő versben, vagy épp a 3,26-ban, ahol Isten fiainak (*υιοί θεού*) nevezi a hívőket; hanem a *υιοθεσία* (adoptio) kifejezést, mely örökbefogadást jelent. Az egész Újszövetségben csak a páli levelekben találkozhatunk ezzel a szóval (a Galata levélen kívül még az Efézusiakhoz és a Rómaiakhoz írott levélben).

Ha a latin adoptio szó eredeti értelmére figyelünk egy kicsit – mely kiszemelés, kiválasztás jelentéssel is bír – még inkább hangsúlyossá válik, hogy Isten a cselekvő fél, Ő választ ki és fogad örökbe, nem pedig az ember választja Őt.¹⁵

Érdekesség, hogy sem a zsidó, sem a görög jog nem ismerte az örökbefogadás intézményét. Előbbi esetben az 5Móz 25,5–10 a mérvadó, mely a levirátus szabályait taglalja, és ezáltal akadályozták meg egyes családok kihalását. A görögöknél pedig ugyan létezett örökbefogadás, de az örökbefogadott gyermek jogilag nem lehetett egyenrangú a vér szerinti leszármazottal, sőt, eredeti családjával sem szakadt meg a kapcsolata teljesen.¹⁶

A római jogban apai hatalom háromféle módon keletkezhetett: 1.) törvényes római házasságból, 2.) örökbefogadás által, 3.) törvényesítéssel (ez csak később, a keresztény császárság korában alakult ki). A római jogban az adoptált gyermekek nem voltak hátrányos helyzetben, sőt, az örökösödésnél a vér szerinti utódok mellett ők is az első öröklési osztályba, azaz a sui heredes kategóriába tartoztak.¹⁷

A római jog szerinti örökbefogadás további két kategóriára oszlik. Az egyik az arrogatio, amikor egy önjogi személyt, a másik az adoptio, mely esetében pedig egy hatalom alatti személyt fogadtak örökbe. Pálnál a második, gyakoribb módszer jelenik meg. Ez az eljárás egy színleges eladással (mancipatio) és egy színleges

13 Földi-Hamza 2008, 227.

14 Burke 2006, 62.

15 Másfelől tény, hogy Pál apostol nem a latin, hanem a görög kifejezést használta. Tehát jelen esetben is helytálló D. A. Carson óvatosságra intő figyelmeztetése a túlzott etimologizálás kapcsán: „Először is nem azt állítom, hogy bármely szó bármit jelenthet. (...) Csak annyit állítok, hogy egy szó jelentését etimológiával nem lehet biztosan meghatározni.” Carson 2003, 34.

16 Lyall 1969, 459.

17 Földi-Hamza 2008, 246–248.

perrel (vindicatio filii) ment végbe.¹⁸ Mindezekre azért volt szükség, mert azt szimbolizálta, hogy megszűnik a régi atyai hatalom (patria potestas), és új jön létre. Pál leírásánál tökéletesen megfigyelhetők ezek az elemek: a törvény/világ elemei töltötték be a régi pater familias szerepét, és bírták a patria potestas-t. Krisztus váltásghalála által, mely a mancipatio-nak feleltethető meg, megvásároltatunk, következésképp megszűnik a korábbi atya (jelen esetben a törvény/világi elemek) uralma, és így Isten patria potestas-a alá kerülünk.

Varga Zsigmond találóan írja le ennek a folyamatnak a lényegét: „Ezért a kifejezésből már eleve következik az, hogy Isten valóban, lényegünk és lényünk szerint is fiaivá formál át bennünket (tehát – a reformáció korabeli kifejezésmóddal élve – nem csupán iustitia imputativa, „nekünk tulajdonított megigazulás”, hanem iustitia realis, „valóságos igazság tétel” az, ami a megváltás által osztályrészünké válik).”¹⁹ Ezzel végbemegy az adoptio folyamata, melynek végén – amint Pál is írja – így szólíthatjuk Istent: „Abbá, Atya”. Az apa szót héberül és görögül is leírja az apostol. Ezzel mintegy demonstrálja, hogy az örökbefogadás lehetősége egyformán érvényes lehet zsidókra és pogányokra nézve is.²⁰

„Mivel pedig fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét a mi szívünkbe, aki ezt kiáltja: »Abbá, Atyám!« – írja Pál a Gal 4,6-ban. Ha ezt a verset vizsgáljuk, szinte elkerülhetetlen, hogy ne tegyünk említést a Róm 8,15-ről: „Mert nem a szolgaság lelkét kaptátok, hogy ismét féljete, hanem a fiúság Lelkét kaptátok, aki által kiáltjuk: »Abbá, Atyám!«” A υιοθεσία kifejezés Római levélben való megjelenéséről a későbbiekben kicsit részletesebben is értekezem, azonban e két vers viszonyáról itt írok röviden.

Szembetűnő a hasonlóság a két igevers között, mégis vannak különbözőségek a Római, ill. Galata levélben megjelenő υιοθεσία metafora értelmezésében. Minderről Erin Heim részletesen értekezik Adoption in Galatians and Romans című könyvében. Szerinte a Galata levélben Pál jobban támaszkodik görög-római kulturális háttérhez, és egyfajta „vertikális dimenzió” szerint vázolja fel a υιοθεσία metaforát, melyben megjelenik a Szentháromság. Az Atya a kezdet, Ő küldte a Fiút, és végül eljött a Szentlélek.²¹ Ezzel szemben a Római levélben a horizontális dimenzió kerül előtérbe, mely a római gyülekezet eszkatologikus várakozásaihoz illeszkedik.²² Itt nem a hármasság, a logikus rendszer a lényeg, hanem az, hogy az adoptio révén a fiúsággal együtt a szenvedés is közös Krisztussal.²³

Mindezek ismét azt támasztják alá, hogy Pál apostol mennyire odafigyelt arra, hogy mondandójának képei igazodjanak aktuális hallgatóságának világához, ismereteihez. Meglátásom szerint éppen az a legfontosabb, miközben jogi szövegeket keresünk a páli levelekben, hogy lássuk, hogy az apostol jogi jártasságát mindig alárendeli az evangéliumnak, és eszközként használja fel, hogy azáltal is az igét magyarázza.

3. Az örökösödés és az örökbefogadás Pál apostol rómaikhoz írott levelében

3.1 „A fiúságnak Lelkét kaptátok”

Ami első látásra is szembetűnő, hogy ebben a levélben Pál megfordítja a sorrendet. Először ír a fiúságba (υιοθεσία) való fogadásról, majd pedig az örökösödésről ír. Mint fentebb említettem, messzemenő következtetéseket ebből nem lehet levonni, azonban érdemes megfigyelni, hogy a Galata levélben földi képekkel indít, a pogány

18 Uó. 247.

19 Varga 1998, 74.

20 Betz 1989, 211.

21 Heim 2017, 198.

22 Heim 2017, 248.

23 „Ha pedig gyermekek, akkor örökösök is: örökösei Istennek és örökösársai Krisztusnak, ha vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk” (Róm, 8,17)

népek és Ábrahám magjának egymás mellé állításával, s ez utóbbi kapcsán jegyzi meg, hogy ígéret által lehetünk örökösök. Ezzel szemben a Római levélben – pneumatológiai síkon közelítve meg a kérdést – a test, illetve a lélek szerinti élet kontrasztját mutatja be. Míg a Gal 4,4–5-ben azt írja, hogy Isten elküldte Fiát, hogy általa mi is Isten fiai (υιοί θεοῦ) lehessünk, addig a Róm 8,14-ben pedig azt, hogy azok Isten fiai, akiket Isten Lelke vezérel. Bolyki János kommentárjában a következőképpen magyarázza ezt a szakaszt: „A υιός θεοῦ ószövetségi zsidó kifejezés, Izrael minden fia Isten fia – így gondolták.²⁴ A keresztyénségben csak a keresztség által, a megváltás által leszünk Isten gyermekei.”²⁵ Kálvin még hozzát teszi, hogy „a törvény alatt élő hívők is Atyának nevezték ugyan Istent, de nem olyan szabad bizalommal, mert távol tartotta őket a szentélytől a kárpit; most azonban, amikor Krisztus vére által megnyílt előttünk a bemenetel, bizalmasan és szinte tele torokkal dicsekedhetünk azzal, hogy mi Isten fiai vagyunk; s innen ered ez a kiáltás.”²⁶

Érdeemes megfigyelni, hogy a Róm 8-ban – a Gal 4-el ellentétben – a υιοί θεοῦ mellett egy másik kifejezés is megjelenik: τέκνα θεοῦ. Mi a különbség a kettő között? Russel D. Moore több lehetőséget is felvázol. Megemlíti, hogy többen úgy vélik, hogy a τέκνα (gyermekek) kifejezés mindkét nemre vonatkozik, szemben a υιός (fiú) szóval. Moore szerint azonban a υιός egyfajta rangként jelenik meg, és egy érett fiúra utal, aki már elért egy pozíciót, és bizonyos mértékben részese az atyai hatalomnak is. A τέκνον (gyermek) ugyanakkor egyértelműen alárendelt kapcsolati viszonyt sejtet, ahol a gyermek függ az apjától, vagy éppen a nevelőjétől, tanítójától.²⁷ Meglátásom szerint további üzenetet is rejthet ez a szóhasználat. A υιός szót gyakran használták az örökbefogadott gyermekek esetében is, a τέκνον kifejezés azonban a τίκτω (szülni) igét hordozza magában, ami így egy még közvetlenebb, mélyebb viszonyt tár fel.

Bármelyik magyarázatot fogadjuk is el, az mindenesetre világos, hogy egyrészt azt próbálja kifejteni az apostol, milyen kegyben részesít minket az Atya, másrészt milyen kötelezettségek járnak a fiúsággal.

3.2 Örökösársai Krisztusnak

Tanulmányom szempontjából nagyon fontos a következő vers is: „Ez a Lélek bizonyágot tesz a mi lelkünkkel együtt, hogy Isten gyermekei vagyunk.” (Rm 8,15) Pál itt egy olyan kifejezést használ, amely az Újszövetség könyvei közül egyedül a Római levélben fordul elő. A Károli fordítás jelen esetben nem a legérzékletesebben adja vissza a szó jelentését. A συναμαρτυρέω ige jelenik meg itt, melynek eredeti jelentése: együtt tanúskodik. A tanú szerepe (testis) rendkívül fontos a római jogban, különösképpen az öröklés kapcsán, ezt mi sem jelzi jobban, mint hogy a végrendelet (testamentum) kifejezés is a testis főnévre eredeztethető vissza. „A tanúk (testes) jelenléte, s az előttük történő ünnepélyes akaratnyilvánítás nem egyszerű formalitás, hanem messzemenő fontossága van: biztosítja ugyanis, hogy a halál bekövetkezte után legyenek olyan személyek, akik szükség esetén igazolni tudják az örökhagyó végakaratainak tartalmát, s azt, hogy az örökhagyó a végrendeletet milyen körülmények között tette”.²⁸ A Vulgatában Hieronymus a testimonium reddit szókapcsolatot használja, így lemarad az „együtt” előjárószo, amelyet meglátásom szerint nem véletlenül használ ez esetben Pál. A további versekben is láthatjuk majd, hogy Pál ezzel mintegy nyomatékot ad mondandójának. Még Kálvin is megjegyzi, hogy helytállóbb lenne a contestor ige használata, ennek viszont más jelentése is van²⁹, s ezért követi Hieronymus a fenti módszert.³⁰

24 Másfelől a mitologikus gondolkodásban is megjelenik ez a szókapcsolat, a görögök Zeusz gyermekeinek tartották az embereket. Pecsuk 2006, 197.

25 Bolyki 1994, 52.

26 Kálvin 2010, 203.

27 Moore 2009, 47–48. Ezt támasztja alá az is, hogy az ókori írók, mint például Homérosz vagy Hérodotosz előszeretettel használják a φίλε τέκνον megszólítást.

28 Földi-Hamza 2008, 624.

29 erősít, bizonyít, esdekel

30 Kálvin 2010, 204. Hieronymus egyébként a „csupasz” μαρτυρέω igét is a testimonium reddit kapcsolattal adja

Pál ezúttal másképp alkalmazza az öröklés képének szimbólumát, mint a Galatákhöz írott levélben, nem beszél sem gyámokról, sem gondozókról. Jelentős viszont a már említett „együtt” fogalom. Egymás után sorjázna a következő kifejezések: συμμαρτυρέω (együtt tanúskodik), συγκληρονόμος³¹ (társörökös, együtt öröklő), συμπάσχω (együtt szenved), συνδοξάζομαι (együtt megdicsőül). Ráadásul a felsorolás első és utolsó szava csak a Római levélben fordulnak elő az Újszövetségben, tehát hapax legomenonoknak tekinthetők. Úgy gondolom, hogy az apostol szándékosan nyúl ezekhez a ritkán alkalmazott szókapcsolatokhoz. Az együttes cselekvés egyrészt megerősítőleg hat az adott szituációban, másrészt ünnepélyes hangulatot is kölcsönöz. Ez jelenik meg Sophoklés Élektirájában is, mikor a címadó hős találkozik halottnak hitt testvérel, így kiált fel: „Ó, drága szép nap!” Erre testvére, Orestés így felel: „Én is mondom (συμμαρτυρῶ): drága szép”.³² Az együtt tanúskodás minden kétséget kizár, mindent felülmúl, jelen helyzetben pedig ez különösen igaz, hiszen „maga a Lélek” tanúskodik. A συγκληρονόμος³³ kifejezés még az előző igénél is ritkábban jelenik meg irodalmi szövegekben, a συγκληρονομέω (együtt öröklő) igei alak egyetlen egyszer fordul elő a Septuagintában, Jézus, Sirák fia könyvében, ebben az igeversben azonban meglehetősen hasonló gondolat jelenik meg, mint a Róm 8,17-ben.³⁴ A következőképpen hangzik a Sir 22,23 a Szent István Társulat fordításában: „Légy hű barátodhoz, hogyha tönkremegy is, hogy majd szerencséjében is részed lehessen. Tarts ki mellette nélkülözésében, hogy örökségében is osztozhassál vele (ἐν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ συγκληρονομίης).”

A római jogban az öröklésnek két szakasza volt: az örökség megnyílása (delatio hereditatis), ami az örök-hagyó halálával következik be; valamint annak megszerzése (acquisitio hereditatis).³⁵ A pater familias bizonyos esetekben feltételeket is felállíthatott az örökösével szemben.³⁶ Ilyen „feltételként” fogható fel az, hogy a társörökösöknek együtt kell szenvedniük Krisztussal. Vagy, ahogy a nagy reformátor írja: „Isten öröksége azért a miénk, mert kegyelemből gyermekeivé fogadott minket; és hogy az örökség felől kétség ne legyen, annak birtoklását már ráruházta Krisztusra, akinek mi résztársainvá lettünk; Krisztus pedig éppen a kereszt által jutott hozzá az örökséghez, tehát nekünk is ezen a módon kell hozzájutnunk.”³⁷

4. Befejezés³⁸

Összefoglalásképpen három dolgot szeretnék még megjegyezni. Először is, hogy a családok, dinasztikák továbbélése mennyire fontos volt az antikvitásban. Még mai világunkban is sokan megpróbálják visszavezetni

vissza.

31 Az együtt öröklés nem jelenti azt, hogy Jézussal teljesen egyenrangúvá válhatunk, hanem amint a Róm 8,29-ben is olvashatjuk, Jézus az elsőszülött a sok testvér között (εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς). Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, hogy a primogenitúra intézménye a római jogban még nem igazán játszott annyira meghatározó szerepet, mint később a középkorban.

32 Sophoklész 2004, 242.

33 Érdekes, hogy a szó latin tükörfordítása (coheres) – amit Hieronymus is alkalmaz – ezzel szemben meglehetősen elterjedt volt a római irodalomban. A Pál apostolt mintegy egy évszázaddal megelőző Marcus Tullius Cicero gúnyosan alkalmazta Verresre, aki ellen több beszédet is intézett: „Semmi sem hiteltelenebb, mint ha egy városi praetor hivatalgyakorlása során azt a jogelvet állítja fel, hogy a praetornak mindenki örököstársává kell válnia, aki örökséghez jut! (omnibus quibus hereditas venerit coheredem praetorem esse oportere.)” Cicero: In Verrem. II. 1. 127.

34 „Krisztusnak pedig társörökösei – ha vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk.”

35 Földi-Hamza 2008, 603.

36 P. Szabó 2012, 30.

37 Kálvin 2010, 205.

38 Tanulmányomban a Pál által használt örökbefogadással kapcsolatos képeket a római jog alapján magyarázom, azonban meg kell említeni, hogy egyes kutatók más nézőpontot képviselnek. John M. Scott Adoption as sons of God című művében amellet érvel, hogy a görög υἰοθεσία szó nem feltétlenül azonosítható az adoptio kifejezéssel. Scott Pál apostol adopcións metaforáját nem görög-római, hanem inkább zsidó háttérre vezeti vissza, a 2Sám 7,14-t („Atyja leszek, és ő a fiam lesz.”) hozva fel példaként. Ld.: Kyu Seop Kim: Another Look at Adoption in Romans 8:15 in Light of Roman Social Practices and Legal Rules.

felmenőiket minél részletesebben, az ókorban azonban ez hatványozottan igaz volt, elég, ha csak az ószövet-ségi nemzetségtáblázatokra vagy az egyiptomi, római uralkodók dinasztiáira gondolunk. Létfontosságú volt, hogy a „név” továbbéljen, és ebből kifolyólag mind az örökbefogadás, mind az örökösödés kérdése a mainál sokkal nagyobb hangsúllyal bírt. Ennek köszönhetően a Pál által használt képek ismertek és hatásosak voltak.

Másodszor, látnunk kell, hogy az apostol mindig figyelt arra, hogy egy-egy adott gyülekezetet milyen gondolatok, problémák foglalkoztattak, s ennek tükrében domborította ki a mondanivalóját. Esetünkben is, hasonló motívumokat nem teljesen ugyanazon a módon alkalmazott. A galáciai gyülekezetben a zsidó- és pogánykeresztyének közötti eltérésekből fakadó viták vetettek fel kérdéseket, ennek megfelelően az örökség témáját is ebből az irányvonalból közelítette meg az apostol. Ezzel szemben római gyülekezet számára, – amelyben jellemző volt az eszkatologikus váradalom – a test és a lélek harcát vette kiindulópontjául.

Harmadszor, bár a két szakasz jogi szóhasználatában néhány különbség is felfedezhető, ezek azonban csak azt támasztják alá, hogy az apostol minden esetben úgy nyúl egy-egy jogi elemhez, hogy azokat csak eszközként alkalmazza üzenete szemléltetéséhez. Nem az a célja, hogy teljes mértékben megfeleljen a jogi terminusoknak, hanem az, hogy azokat felhasználva megértesse olvasóival azt a csodálatos és megdöbbentő folyamatot, amely által Istent Atyánknak szólíthatjuk, és Jézus Krisztus örökösársai lehetünk.

Jelen munkát Magyarország Collegium Talentum 2018 programja támogatta.

5. Irodalomjegyzék

- Betz, H. D. (1989): *Galatians (Hermeneia: a critical & historical commentary on the Bible)*. Fortress Press, Minneapolis.
- Bolyki, J. (1994): *A Római levél válogatott részeinek magyarázata*. A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Nyomdája, Budapest.
- Burke, T. J. (2006): *Adopted into God's Family: Exploring a Pauline Metaphor (New Studies in Biblical Theology)*. IVP Academic, Downers Grove, Illinois.
- Földi A., Hamza, G. (2008): *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Heim, E. M. (2018): *Adoption in Galatians and Romans (Biblical Interpretation)*. Brill, Boston.
- Kálvin, J. (2010): *A Rómaiakhoz írt levél magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- Kim, K. S. (2014): *Another Look at Adoption in Romans 8:15 in Light of Roman Social Practices and Legal Rules*. *Biblical Theology Bulletin*, 44(3), 133–143.
- Lyall, F. (1969): *Roman Law in the Writings of Paul: Adoption*. *Journal of Biblical Literature*, 88(4), 458–466.
- D. Moore, R. (2019): *Adopted for Life: The Priority of Adoption for Christian Families and Churches*. Crossway Books, Wheaton.
- Pecsuk, O. (2009): *Pál és a rómaiak. A Római levél kortörténeti olvasata*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- P. Szabó, B. (2012): *Segédanyag a római öröklésjog tanulmányozásához*. Szent István Társulat, Budapest.
- Radl, W. (1994): *Galata levél*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- Scott, M. J. (1992): *Adoption as sons of God*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- Varga, Zs. J.: *A galatákhöz írt levél*. Kálvin Kiadó, Budapest.